

ОЛИВЕРА НЕДЕЉКОВИЋ
Градска библиотека
"Владислав Петковић Дис", Чачак

УДК 027(091)

КРОЗ ИСТОРИЈУ БИБЛИОТЕКА СТАРОГ СВЕТА

(Касон, Лајонел: *Библиошкеке сѿароѳ свеѿа*, Едиција Б +, Београд, *Clio*, 2004)

Успешном реализацијом, али и умножавањем амбициозно конципираних планова, Библиотека +, основана са јасно израженом намером да се рад овдашњих библиотека и библиотекара осавремени и унапреди, већ је остварила најсложенији у низу задатака назначених у својим програмима. Захваљујући организацији бројних и разноврсних образовних активности у оквиру Школе Б+, сарадњи са библиотекама и другим институцијама, али и електронском публикавању садржаја намењених стручном усавршавању запослених у библиотекама и сродним установама (*on line* часопис, наставни материјали курсева, као и друга стручна литература презентована на сајту <http://www.bibliotekaplus.com>), Библиотека+ је, за само четири године, постала *модерна и флексиблина организација која креира и реализује програме континуираног образовања за библиотекарске, са нагласком на љактичној љрименљивосѿи сѿечених знања и вешѿина*.¹

¹ Детаљнији подаци о раду Библиотеке+ представљени су на сајту www.bibliotekaplus.com

Покретањем штампане *Едиције Б+* у издању београдског *Clio*, у ликовно-графичкој опреми Драгане Атанасовић под препознатљивим знаком Библиотеке +, подручја њеног деловања шире се на најбољи могући начин. Уреднички одбор новопокренуте едиције, у саставу Весна Ињац-Малбаша, Љилана Ковачевић, Гудрун Кривокапић, Гордана Љубановић (уредник) и др Гордана Стокић-Симончић прецизира профил ове издавачке целине: *У Едицији Б+ објављују се одабрана савремена дела из библиошекарства и информационалних наука. Издања Едиције Б+ намењена су широком кругу стручњака за ове области, библиошекарима, информатичарима, студентима, издавачима, књижарима, свим посленицима књиже и електронских медија.*

Едицију Б+ карактеришу информативност, актуелност, углед и компетентност аутора и преводаца, складан свој теоријског и практичног присиуја, равношежа између историјске и савремене шемашике, као и едукативна и подстицајна комоненша објављених наслова.

Поседна љажња се посвећује квалитетном садржинско-техничком уређењу књижа и одговарајућем прапрашном референсном материјалу.²

Важношћу тема којима се баве, али и различитошћу приступа стручним садржајима, првообјављене књиге *Управљање изворима информација у библиотекама* Питера Клејтона и Гарија Јуџија Гормана (2003) и *Библиотеке старог света* Лајонела Касона (2004), као и најављени издавачки план,³ потврђују уредничку доследност и указују на далекосежност овог подухвата.

Књига *Библиотеке старог света* Лајонела Касона,⁴ професора на колецу у Њујорку, аутора чувених студија (*Древне морнарице, Свакодневни животи у Египћу, Пушовања у старој свету, Бродови и вештина ловишбе у старој свету, Свакодневни животи у старој Риму* и др.), појавила се 2001. године у издању универзитета Јејл, а онедавно је можемо читати и на српском језику у преводу Гордане Љубановић. У кратком, али упутном предговору, аутор истиче да је пред нама *прва свеобухватна студија библиотеке у антици. Ту је изнешто све што се зна о њима, од љојаве на древној Блиској истоку у шрећем миленијуму пре Хр., до рановизантијског периода, до IV и V века када је ширење хришћанства и монаштва из основе променило правац историје библиотеке.*⁵ Обухвативши широк временски распон, Касон сажима и својим истраживањима употпуњује податке из

² Љубановић, Гордана, *Нова библиотека стручне литерашуре: Едиција Б+*, Панчевачко читалиште, бр. 4 (мај 2004), стр. 72.

³ Исто, стр. 73.

⁴ Подаци о аутору књиге преузети су са сајтова www.booksamillion.com, www.yale.edu/yup/books/088094.htm, www.abc.net.au/rn/arts/ling/stories/s338204.htm

⁵ Касон, Лајонел, Библиотеке старој света, Београд, *Clio*, 2004, стр. 5.

расположиве литературе о историји библиотека на веома разуђеном географском простору, истичући при том непотпуност, често и непоузданост извора из којих су преузети – спорадичних записа, археолошких налазишта на којима су откривени остаци првих храмова писане речи и бројних трагова који су предмет помоћних историјских наука. Аутор у неколико наврата указује на сопствену, али и примораност претходника на претпоставке које нису увек чврсто утемељене. Уз прецизан језички израз и занимљиве дигресије, ово *закључивање на основу њуких назнака*⁶ које се углавном односи на појединости везане за библиотечко пословање, доприноси изражајности и сликовитости које каткад достижу истинску приповедачку сугестивност. Стога *Библиотеке старог света* Лајонела Касона представљају драгоцену библиографску јединицу за сваког истраживача који се бави историјом писма, књиге, библиотека или сродним областима, занимљиво штиво за садашње и будуће библиотекаре, али и извор високих сазнајних вредности за читаоца који ужива у оживљеној слици древног света и ретроспективи једне од најважнијих духовних делатности људског рода. Аутор научну апаратуру (попис коришћене литературе, скраћенице, исцрпне напомене, индекс појмова) наводи на крају књиге, чинећи тако текст читљивијим.

Смештајући сазнања о првим библиотекама и почецима библиотекарства у одговарајући историјско-географски контекст и пропративши их богатим илустративним материјалом (географске мапе, фотографије археолошких налазишта и ископина, реконструкције здања у којима су смештане првобитне збирке књига и др.) и грађом о настанку и развоју писама, материјалима и прибору за писање, школству и општеобразовном нивоу древних Египћана, Грка и Римљана, аутор се опредељује за хронолошки принцип излагања. У првом од девет поглавља укратко су предочени подаци о почецима историје писмености код блискоисточних народа, али је занимање истраживача усмерено превасходно на библиотеке о којима постоје писани или материјални трагови (група таблица пронађена у близини Нипура из средине трећег миленијума пре н. е., богата збирка од 2000 глинених таблица откривена на месту античке Ебле која је страдала између 2 300. и 2 250. год. пре н. е., налазиште у Хатушу, престоници царства Хетита, из периода од XVII до XIII века пре н. е., Асурбанипалова библиотека откопана у Ниниви, натписи о *Клиници за душу* како је називана једина египатска збирка о којој постоји сведочанство). Аутор се са посебном пажњом бави првим познатим оснивачима библиотека на Блиском истоку – Тиглат-Пиласаром I (на престолу се налазио од 1115. до 1077. год. пре н. е.) и Асурбанипалом, последњим значајним владаром (од 668. до 627. год. пре н. е.)

⁶ Исто, стр. 5.

Асирије. Посебно интересовање могу побудити предочена открића о зачецима библиотечког пословања (покушаји идентификације, груписања и каталогизације дела, начин смештаја грађе), а нарочито свест о, у свим временима присутном, проблему несавесног коришћења грађе.

У наредна четири одељка, након кратког прегледа развоја алфабетског писма и материјала (острака, папирус) на коме се писало у колевци европске цивилизације, Касон анализира друштвено-политичке и интелектуалне предуслове нужне за формирање првих библиотека у древној Грчкој. Настанку библиотеке која је била *прамајка данашњих*,⁷ нужно је претходило достизање високог образовног нивоа, формирање тематски широкообухватних приватних збирки (Аристотелова лична библиотека), усавршавање начина умножавања текстова и оснивање књижаре као својеврсног продајног места, али и доношење јединственог декрета атинске владе који библиотеку одређује као складиште веродостојних примерака дела из опуса Есхила, Софокла и Еурипида. Најзначајније место, сразмерно њеној културно-историјској улози, даје највећој библиотеци античког доба (око 490.000 јединица у главној, и око 42.800 у тзв. „библиотеци-кћерки“), основаној за време владавине династије Птоломеја око 300 год. пре н. е. у Александрији. Пратећи богату историју ове јавне библиотеке, сазнајемо обиље чињеница о њеном успону и трагичном крају, али и делатностима којима се бавило њено особље – детаље о набавној политици, доприносу библиотекара Зенодота на установљавању алфабетског редоследа као начина организације фонда, хијерархији упослених на библиотечким пословима, биографијама њених најзначајнијих управника и судбини творца библиографског пописа свих грчких текстова, чувених Таблица (*Πινакες*), најпознатијег библиотечког посленика старог света, Калимаха из Кирене, који је *комбиновао шаленаиш за њисање врхунске њоезије с вољом да се ујусиш и исирѡљујуће сийничав њосао састѡављања сѡѡишина њѡиса с хиљадама одредница*.⁸ Касон подробно износи и резултате истраживања везане за околности формирања, претпостављени ентеријер, али и рад угледне библиотеке коју Аталиди оснивају у Пергаму, центру књижевности и учености у Малој Азији. До прецизнијих и исцрпнијих података о библиотеци Селеукида у Антиохији, као и о библиотекама гимназиона у више од сто градова Грчке досадашњим проучавањем није се дошло, те је и у првој целовитој историји библиотека старог света њихово постојање само назначено.

Многобројна археолошка открића и бројна истражена налазишта на територији Римског царства учвршћују постојећа знања о библиотекама старог Рима. Друштвено-политички успон и повољне културно-просветне

⁷ Исто, стр. 24.

⁸ Исто, стр. 42.

околности на које аутор указује, условиле су у последњим деценијама III и у првим деценијама II века п. н. е. оснивање два типа библиотека. У прву групу убрајају се велике приватне библиотеке (Цицеронова, Атикова, Сципионова, неке врсте тематски специјализованих збирки и др.) од којих се Касон најобухватније бави библиотеком најпознатијег римског беседника, док другу врсту чине колекције драмских текстова које су се налазиле у власништву управника позоришних трупа. За преломни тренутак у историји римског библиотекарства аутор узима задатак који Гај Јулије Цезар поверава писцу чувеног списа *О библиотекама*, Марку Варону. Историјске околности ће спречити оснивање прве јавне библиотеке за Цезарове владавине, па ће намерно остварити тек Азиније Полион, државник, војни заповедник, песник и историчар. До још наглашеније потребе за књигом и наглог развоја библиотекарства долази у време општег прогреса за Августове владавине. Овај владар Римљанима дарује три велике библиотеке. Истовремено, низ јавних библиотека формира се при термама. Број приватних и царских библиотека увећава се и у време Тиберија, Веспасијана, Трајана и Нерона. То потврђује податак о раду двадесет девет римских библиотека, утврђен на основу каталога грађевина из 350. године. Кроз пропратну илустративну грађу, Касон у овом делу своје студије нуди реконструкцију спољашњег и унутрашњег уређења библиотеке као оплемењеног простора. Нарочити допринос формирању слике библиотекарства у старом Риму представљају занимљиви осврти на делатност, али и личности чувених библиотечких посленика оног времена (Гнеј Помпеј Мацер, Гај Мецена Мелис, Гај Јулије Хигин, Тиберије Јулије Папо, Тиберије Клаудије Сцирт, Дионисије из Александрије и др.), али и запажања о основама ондашњег библиотечког пословања – о природи фондова римских библиотека, о њиховој специјализацији, смештању неактуелне грађе у магацине и начинима набавке међу којима доминира поклон.

На страницама које се баве историјом библиотека основаних у римским провинцијама налазимо мање исцрпних и проверених података. Несумњиво је да су на огромном пространству на коме је владао Рим – од Британије до Блиског истока – потребе за збиркама разноврсних текстова биле врло изражене и да су оне сходно њима и формиране, али историјски записи и остаци грађевина сведоче углавном о библиотекама у источним провинцијама, док је на западу потврђено постојање само две збирке - у Картагини у Тунису и Тимгаду у данашњем Алжиру. Претпоставља се да су се на полицама провинцијских библиотека налазила углавном добро позната књижевна дела уз остварења локалних аутора, али и покоји раритетни примерак који је на њих случајно доспео.

Након покушаја да објасни узроке и начине поступног преласка са свитка на кодекс, Касон у завршном поглављу студије указује на велике промене које су у политичком и духовном погледу захватиле Римско цар-

ство у V веку. Подела на Источно и Западно римско царство, али и чињеница да је хришћанство проглашено за званичну религију имале су далекосежне последице на књижевно и друге облике стваралаштва. Прикупљање, обрада и коришћење религиозних списа условили су појаву теолошких збирки које се углавном формирају при манастирима. На Истоку најзначајније збирке хришћанских текстова оформљене су у Константинопољу, Јерусалиму и Цезареји, док на Западу централну улогу има папски архив у Риму. Доцније се велики значај придаје збиркама које су основане у близини Скилаке у Италији, у манастирским месту Бобио поред Павије, у Санкт Галену у Швајцарској, у Фулди у Немачкој итд.

Било да су библиотеке нестајале у пламену или под ужареним слојевима лаве, било да су постајале ратни плен или љубавни дар, историја првих ризница духа Лајонела Касона за читаоца из времена које и на свој начин прети књизи, представља важно сведочанство о њиховој пропадљивости, али и древности писаног трага, претрајавању непроцењивих збирки текстова, али и затомљености великог античког наслеђа. Уколико је тај читалац с почетка трећег миленијума - библиотекар, књига о зачецима и развоју професије још једном ће га уверити у немерљиву лепоту, скоро свагдашњу пренебрегнуту важност, али и сввремену озбиљност позива за који се определио.